

HELENA PAVLIČÍKOVÁ:
František Mareš. Od fyziologie k filosofii
Praha: Nakladatelství EPOCH 2017, 360 s.

Autorka Helena Pavličíková (1958) je v česko-slovenskom vedeckom priestore známou autorkou. Pôsobí na Katedre spoločenských vied Pedagogickej fakulty Juhočeskej univerzity v Českých Budejovicích. Zameriava sa najmä na dejiny českej filozofie a prírodovednú filozofiu. Je autorkou monografie *Josef Velenovský (k jeho filozofické a prírodovedecké činnosti)* (2008), spoluautorkou (spolu s Petrom Jemelkom) *K filozofickým kontextům živé a neživé přírody* (2006), spoluautorkou (spolu s Janom Nečáskom): *O biologii nutně a náhodně* (1997). Venuje sa aj oblasti mediálnej výchovy (Pavličíková, H., Šebeš, M., Šimunek, M.: *Mediální pedagogika*; 2009).

V recenzovanej monografii *František Mareš. Od fyziologie k filosofii* (2017) úspešne aktualizuje filozofický odkaz českého filozofa a fyziológa Františka Mareša (1857 – 1942) a dopĺňa dosiaľ nedostatočnú reflexiu jeho diela a myslenia v kontexte dejín českej filozofie.

Autorka chronologickým spôsobom približuje a reflektuje životné kontexty významnej osobnosti českej kultúry z prelomu 19. a 20. storočia, jeho dielo, dobové ohlasy a reakcie naň, ale aj početné spory a diskusie vo filozofických (*Česká mysl, Ruch filozofický, Filosofická revue*), prírodovedeckých (*Živa*), lekárskech (*Časopis lékařů českých; Praktický lékař*) a iných časopisoch a novinách (*Athenaeum; Národní listy, Lidové noviny, Vlajka* a ďalšie). Autorka tiež hodnotí staršie monografie o F. Marešovi (od autorov Milan Nakonečný, 2007; Miloslav Matoušek, 1960) a nadväzuje na ne, rovnako ako na mladšie časopisecké, zborníkové a iné čiastkové reflexie Marešovej filozofie z pera súčasných autorov (Jan Zouhar, Petr Jemelka, Jiří Gabriel, Tomáš Hermann a i.), starších autorov (Josef Adamec, Jan Janko) alebo od Marešových súčasníkov (František Krejčí, Tomáš Garrigue Masaryk, František Pelikán, Emanuel Rádl, Bohuslav Raýman, Karel Čapek, Karel Vorovka a i.).

V diele môžeme vidieť nielen postupný presun Mareša od fyziológie k filozofii, ale i „úpadok“ medzinárodne uznávaného vedca „z poľa“ prírodných vied „na pole“ filozofie na národnej úrovni. Dielo odkazuje na vitalistické stanovisko Mareša a jeho intenzívnu osobnú obranu ako jednu z príčin úpadku jeho profesijných

a osobných vzťahov (rozchod s redakciou *Živa*, ktorú pomáhal zakladať; obhajoba práce a spolupracovníkov Fyziologického ústavu Lekárskej fakulty Univerzity Karlovy, ktorý viedol; spory s Františkom Krejčím, s ktorým sa navzájom obviňovali z nevedeckosti a pod.).

V diele je zrejmy odraz Marešovho dobového vyobrazenia ako človeka obviňovaného z neúcty k faktom a z nepodložených špekulácií, ale i ako človeka, ktorý si našiel svojich verných zástancov a spojencov.

O výčitke oponentov voči Marešovi pre jeho údajné neuznávanie hľadania exaktne daných vedeckých faktov Pavličiková poznamenáva, že išlo skôr o nedorozumenie a omyl, pretože ako fyziológ dôležitosť experimentálnej vedeckej práce nepopieral, hoci tvrdil, že „vše mimo možnosti zkušenosti se vědě vymyká“ (s. 111).

Autorka začína dielo kapitolou s názvom *Život a dílo Františka Mareše*, pokračuje zachytením Mareša ako fyziológa v kontexte fyziológie druhej polovice devätnásteho a dvadsiateho storočia, v tretej kapitole zase predstavuje dobové filozofické kontexty a diskurz (premeny českej filozofie v druhej polovici devätnásteho a prvej polovici dvadsiateho storočia). Štvrtú, najrozsiahljšiu kapitolu *K Marešovu filosofickému dílu* môžeme pokladať za kľúčovú (s. 66 – 180), po nej nasleduje kapitola o vyčerpávajúcich polemikách Mareša s jeho oponentmi, no v poslednej kapitole nám zasa autorka približuje pohľad na Mareša očami jeho priaznivcov.

Dielo obsahuje i cenné textové prílohy súvisiace so životom F. Mareša (podpísané výzvy a vyhlásenia; poznámky ku kontroverznej národnej organizácii Vlajky, v ktorej sa Mareš angažoval; kritické reakcie K. Čapka a T. G. Masaryka, reakcie jeho národoveckých zástancov, spomienky, listy a i.).

V spomínanej kľúčovej kapitole s názvom *K Marešovu filosofickému dílu* (66 – 180) autorka predstavuje Mareša ako fyziológa s vitalistickým svetonázorom, ktorý sama chronologicky odhaľuje. Zdôvodnenia príklonu Mareša k filozofii nájdeme už v kapitole o jeho fyziologickej vedeckej práci: Pavličiková ukazuje, aký odpor vzbudzovali v Marešovej dobe charakteristickej odklonom od metafyziky, v čase domácej dominancie pozitivistickej filozofie či zápasu ‚o dušu‘ – ako zástupnej témy boja o charakter tvoriacej sa psychológie ako vedeckej disciplíny.

Marešov idealistický prístup k pravde, ktorá je nad skutočnosťou – „pravda je to, co býti má“ (s. 153), či jeho interpretácia sporu mechanicizmu a vitalizmu – ako sporu realizmu a idealizmu – sa stretla s masívnou kritikou. Pavličiková čitateľovi poctivo predkladá tieto kritické až negatívne dobové ohlasy (je ich v knihe

nepomerne viac ako ohlasov pozitívnych, ide však o odraz skutočného stavu dobovej reflexie).

Podstata kritiky Marešovho diela sa podľa dobových autorov zakladala najmä na Marešovej vágnosti a spornosti definícií realizmu a idealizmu (a ďalších pojmov) a na Marešovom nepochopení Kanta (polemika o Marešovej interpretácii Kanta prispela k rozvíreniu známeho prvorepublikového sporu o Kanta). Z ďalších námietok Pavličiková zachytáva napríklad klasickú námietku E. Rádlu o vplyve mýtu-náladu na Marešovo dielo (s. 118), ostrú kritiku prezidenta republiky (obvinenie zo slabosti a mystična, s. 122) či kritiku spojenú s obhajobou spôsobu vedenia časopisu *Živa*, ktorá prichádzala od bývalého kolegu B. Raýmana.

Ako príspevky chápujúce a obhajujúce Mareša Pavličiková dokladá slová duchovného K. Černockého, chemika F. Walda či literáta A. Šnaudaufa. Podľa autorky sa Mareš pokúsil zásadu *hľadania pravdy v tom, čo byť má, a nie v tom, v čom je*, „zasadiť do kontextu evropskej kultury nachádzajúcej sa na prahu ‚rozbiehajúciho‘ se dvacátého stoloťi“ (s. 113), reflektoval ju v nacionalistickom a kultúrno-politickom kontexte s dôverou v slovanské národy.

Vydanie diela mapujúceho filozofiu F. Mareša je oprávnené: od jeho smrti mu boli venované len dve monografie (Miloslav Matoušek: *Fysiolog František Mareš a jeho idealistická filosofie*, 1960; Milan Nákonečný: *František Mareš: vědec, filosof a národovec*, 2007).

Dielo Miloslava Matouška je dobovo ideologicky poznačené: idealistická filozofia F. Mareša je tu opisovaná hlavne v duchu boja, zápasu a jeho ideologického vývoja. Môžeme však konštatovať, že aj v porovnaní s publikáciou M. Nákonečného je prístup H. Pavličikovej značne objektívnejší. Ako naznačuje už názov Nákonečného knihy, autor predstavuje Mareša ako filozofa a vedca, ale dominantná je interpretácia Mareša ako národovca (knihu vydala Knihovna Národní myšlenky). V tomto duchu sa u Nákonečného nesie i predstavenie Marešovej filozofie a fyziológie. Nákonečného publikácia čitateľovi Mareša nielen predstavuje, ale i vysvetľuje, ako to vlastne F. Mareš myslel (v duchu vitalizmu je jeho národovecká aktivita vrcholom jeho pôsobenia). Nákonečného kniha nielenže často obraňuje Marešove postoje, ale neraz sa v nej stretávame s jeho oslavou. Nič z toho v diele Pavličikovej nepostretáme, autorka sa vydala poctivou cestou odkrývania kontextu dobovej filozofie a fyziológie a prezentáciou dobových polemík Mareša a jeho oponentov. A hoci Nákonečný tiež prezentuje niektoré z kritických názorov Marešových oponentov, oproti Pavličikovej je ich množstvo v publikácii značne nižšie.

Okrem peripetii filozofovania F. Mareša označovaného ako ‚toho vitalistu‘ či ‚nebezpečného agnostika‘ dielo Pavličikovej približuje i jeho pôsobenie na poste dekana a rektora Karlovej univerzity, ale aj jeho angažovanosť pri formovaní prvo-republikového štátu a kultúry. Obsiahly historický kontext Marešovho života robí z recenzovaného diela dobrého sprievodcu dobovým myslením nielen pre odbornú verejnosť z radov filozofov a fyziológov, študentov, ale aj pre každého človeka, ktorý sa zaujíma o českú kultúru.

Slavomír Lesňák

Slavomír Lesňák
Katedra občanské výchovy
Pedagogická fakulta
Masarykova Univerzita
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: lesnak@ped.muni.cz